

Hvorfor der ikke findes klicheer

 Af [Charlotte Marie Bisgaard Nielsen](#) 10. januar 2010 • I kategorien [sprogpsykologi](#) •

Klicheen som sprogpsykologisk fænomen

(Foto: Charlotte Marie Bisgaard Nielsen)

Hans Degns [indlæg](#) om politiske klicheer fik mig til at gentænke klicheen som sprogpsykologisk fænomen. Artiklen er en fristil om klicheer med udgangspunkt i Erik Hansens gamle artikel.

Erik Hansens [artikel](#) "Den sproglige kliche" En studie i pragmatisk stilistik" i [Danske studier](#) 1979, s. 5-23 er svær at bruge, fordi den er usammenhængende. Jeg vil her prøve at belyse, hvordan det går til, det forholder sig sådan. Den overordnede usammenhæng i artiklen, som jeg her vil belyse, skyldes, efter skøn, en overordentlig passion for detaljer fra Hansens side.

1. Når overdreven brug af opslag til

definition af et begreb ikke belyser sagen

I første del af artiklen (p. 5-8) undersøges definitionen af kliché. Første del indeholder detaljerede opslagsoptegnelser over ordet kliché. Hansen konsulterer Nudansk ordbog, Gyldendals fremmedordbog, men her stopper han ikke. Han optegner sågar Svenska Akademiens ordbok, Norsk Riksmålsordbog, Oxford English Dictionary, Deutsches Wörterbuch og Dictionnaire française. For ikke at glemme: A Dictionary of Clichés af Partridge og Veirups: Det sproglige Serviceeftersyn. Ikke mindre end 10 opslag!! På baggrund af alle disse optegnelser, hvad man med rette kan betegne som værende af overordentlig detaljekarakter i forhold til fundet, fremdrager Hansen, at:

"De er baseret på karakteristikker som stereotyp og slidt" (p. 6).

Han peger på, at

"en del mennesker faktisk har en fælles oplevelse af klicheen og at de blot søger at beskrive denne stilistiske erfaring med ord som forslidt".

Hansen overvejer undervejs, at hyppig ikke skal forveksles med slidt i denne forbindelse. Yderligere afslører Hansen, at han selv har:

"en ganske tydelig oplevelse af hvad der er kliché og hvad ikke", når han står over for: "en konkret tekst" (p. 7).

Han opdager tilsyneladende, at det med klicheer har noget med oplevelser at gøre – og noterer på den baggrund et stort udvalg af sprogligt oplevede klicheer for at bruge dem som materiale. Hvad er det så præcis han undersøger og med hvilket udgangspunkt? Oplevelser er altså forbundet med sprog, men det gør vel ikke nødvendigvis klicheer til sproglige-stilistiske fænomener. Hansen vil undersøge slidte sproglige udtryk – som oplevelser, og han postulerer at:

"klicheen hører til sprogets standardiserede inventar" (p. 8).

Tilsyneladende skulle det ikke være noget problem at acceptere denne påstand. Hansen tror han har ryggen fri, han har jo optegnet ikke mindre end 10 opslag som argument for at det skulle forholde sig sådan. De oplevelser Hansen selv rapporterer at have haft, omsætter han til eksempler, der afspejler sprogets standardiserede inventar.

2. Når eksemplerne bliver for mange og indviklede i forhold til pointen

Anden del af artiklen (p. 8-12) er et andet tydeligt eksempel på detaljepassionen. Her demonstrerer Hansen [Shannon og Weavers informationsintensitetsteori](#) for at vise, at den stilistiske overraskelse peger på kreativ sprogbrug, mens klicheén peger på ikke-kreativ sprogbrug, hvad han i øvrigt heraf slutter, så definerer den sproglige kliché som stilistisk fænomen. Vi må imidlertid lægge øre til en lang række eksempler, for at komme frem til denne pointe. Og han starter fra starten ... for at vise hvor let det er, men det gør det altså sværere. For hvis vi skal forstå hans pointe, må vi først oplæres i den mekanistiske opfattelse af sprogets væsen. Det er nærmest som at læse sproganatomi.

Som bekendt er anatomi vist et svært fag, hvor man skal huske, ikke nødvendigvis begribe, alle delene: organismens form og fysiske opbygning. Det er hele forudsætningen: At opfatte sproget som en fysisk struktur, en formmæssighed vi skal studere detaljer hos, for at lære om dennes fysik, der er helt usammenhængende, for hvad kan vi bruge det til? Jo, vil man sige, vi kan så netop studere sproget, for eksempel klicheen, og definere den, men det kan vi jo netop ikke, for vi fjerner sproget fra dets brugere og de situationer hvori det bliver brugt. Og så kan vi i stedet blive forvirret, snarere end oplyste om problemet. Dette brugsproblem beror også på den centrale fejlantagelse, at sproget kan studeres meningsfuldt og brugbart isoleret fra dets brugere og de kommunikationssituationer det findes i og

Seneste sprognyheder

4/5	Sprogforskerne fandt en skat i skoven politiken.dk
27/4	Lille indsats styrker små børns sprog www.dr.dk
26/4	Lad os komme det danske 'jantekomma' til livs politiken.dk
23/4	Ud med sproget - Berlingske Mener www.b.dk
20/4	Unikt runefund i centrum af Odense videnskab.dk
4/1	John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 www.nytimes.com
10/8	Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice www.theguardian.com
20/5	Bill Funding Native Language Programs Passes mtpr.org
17/5	Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music wam.org.au
13/5	Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online nativenewsonline.net

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sproguseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'sprogpsykologi'

Kan sprog gøre ondt? – Om sprog og følelser

Samlejet som kommunikationssituation

'Ordmagi' som teknisk term?

Dating klicheer online

Nye kommentarer

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Monica Scheuer til Jødiske efternavne

jane til Jødiske efternavne

InglêS til Sprogene i Mozambique

Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?

Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?

Henrik Klindt-Jensen til Ded borrihjolmska måled

Artikler om

hører til i, dvs. sproget studeres som et system-korpus afpasset i forhold til det vi vil sproget – altså andeles uafpasset i forhold til det vi vil hinanden med det.

3. Det sproglige korpus

Det bringer mig frem til at pege på detaljens rolle i tredje del af artiklen (p. 12-16). De detaljer der hidtil er blevet udpeget indebærer alle Hansens sprogsyn. Jeg prøver at pege på, hvorfor dette fører til sammenhæng overordnet set. I tredje del får vi en grundig stilistisk, systematisk oversigt over Hansens opregnede klicheer. Jeg vil ikke kommentere de inddelinger han foretager, men igen en detalje der viser Hansens sprogsyn. I flere af hans kliché-vendinger, vilkårligt i forhold til hans inddelinger, bruger han henvisning til udtrykkets betydning, hvad der ligner en udredelse – det som klicheen altså står i stedet for. Nogle eksempler:

"alternativ (for mulighed), på årsbasis (jf. om året), målsætning (jf. mål), problematik (jf. problem)" (p. 12-13 øv.) "den gamle have (om Tivoli), Seinstaden (om Paris)" (p. 13), "dyrke fremmede guder (om at være sin ægtefælle utro), springe ud (om nybagte studenter), de hjemlige kødgryder (vel efter 2. Mos. 16.3)" (p. 13).

Hansen henviser til et sprogligt korpus af betydninger. Dvs. at i stedet for at virke uddybende, bliver disse detaljer afslørende i forhold til at finde frem til hvor usammenhængen opstår og hvad den består af. Det drejer sig simpelthen om, at Hansens passion for detaljer gør, at han fortæber sig i en systematisering, der på den ene side gør det meget indviklet og på den anden side afslører de diskuterbare punkter, der kan henvises til ved de antagelser om sprog og kommunikation han bygger på.

Hvis man går ud fra, at man kan lave lister af betydninger og inddele dem kategorisk, er det ikke sprog man studerer men katalogiseringsmetoder. Henvisningerne til det de påståede klicheer står i stedet for, giver et fingerpeg om, at ikke blot isoleres sproget fra kommunikationssituationen, situationer isoleres fra sprog og mennesker. For at kunne sige hvad vendingerne står i stedet for, må han gå ud fra at situationer er bestemte ellers er detaljen helt meningsløs. Det virker som om sproget optræder som statist i dette projekt, hvorfor jeg vil holde fast i at det er den overdrevne brug af detaljer, der gør hans undersøgelse usammenhængende og ubrugbar på et overordnet sprogvitenskabeligt plan. Detaljen virker afslørende frem for uddybende.

Den sproglige opdragelse

Forvirringen bliver total i sidste del, fjerde del, af artiklen (p. 16-23). Den skelnen der er afgørende at gøre sig her er denne: Hansens udgangspunkt hviler på en antagelse om, at jo bedre sproglig erfaring man har, dvs. jo mere avanceret omgang med stilistiske fænomener man kan afstedkomme, disse er selvfølgelig del af det sproglige korpus, jo bedre bliver ens sproglige oplevelser. Det gør de, ifølge Hansen, fordi man har lært sig dette korpus og dets fysik at kende, så man kan sætte sig i stand til at ville sproget noget. Men med hvilket formål? At tilhøre et mindretal?:

"Jeg mener at klichéoplevelser er forbeholdt det sociale mindretal der bruger eller som ideal har det sprog som dominerer radio, presse, fjernsyn og uddannelse – altså det der tit får signalementet "dannet rigsmål eller lignende".

Sproget er altså hos Hansen et udtryk for en dannelse, et opdragelsesredskab, hvor intentionerne er indeholdt i selve omgangen med sproget:

"Erkendelsen af en kliché må hænge nøje sammen med den sproglige erfaring man har." (p. 20).

Han går ud fra, at sproget er et korpus, der skal afdækkes og udforskes. Han adskiller sprog fra de kommunikationssituationer det bruges i. Derfor bliver det svært uoverskueligt, at forholde sig til de kliché-eksempler han opremser, trods hans store flid med hensyn til en detaljeret opsætning og inddeling. Det gør det snarere usammenhængende frem for befordrende, for man glemmer, man mister tråden til hvad det er han prøver at vise, fordi den koncentration det kræver at følge med i hans opdelinger og samtidig forstå, hvad det har at gøre med oplevelsen af, at noget er kliché, næsten er uoverkommelig. Han forudsætter, at den "kloge læser", en indforstået i fagsproget, nyder detaljearbejdet. Dvs. artiklen handler som udgangspunkt mere om Hansens personlige passion for detaljen end om noget som helst andet. Den kan heller ikke handle om andet, med det udgangspunkt han tager og det han går ud fra med hensyn til sprog og kommunikation. Men hvad får vi så at vide?

Sprogpsykologisk kritik af Hansens sprogsyn

Hvad er det så det indebærer alt det her med Hansens sprogsyn, som sprogpsykologien er en modsætning til? Hvorfor er det, at sproget ikke kan studeres meningsfuldt isoleret fra kommunikationssituationen?

Grundlæggende går sprogpsykologien ud fra, at vi vil hinanden noget og det er det vi bruger sproget til. At vi har intentioner. Det er det, der er sprogets, så at sige, funktion. Derfra kommer den redegørelse af sprog og kommunikation: At det som kommunikation og sprog handler om, det er det vi sætter hinanden i stand til at gøre, det er det, der kommer ud af at bruge sproget og af at kommunikere. Det sprogsyn Hansen repræsenterer er helt omvendt.

I sprogpsykologiens syn på sprog og kommunikation går man ud fra, at det er de gældende omstændigheder i den konkrete situation, der er afgørende for det sprog der bliver brugt/opstår, hvorfor det ikke er meningsfuldt at gøre sproget til gentand, men helheden person/sprog, sprog/verden, videnskabeligt er i udgangspunktet at sammenligne med Niels Bohrs komplementaritetsprincip. Man kunne bestride min kritik af Hansen og hans sprogsyn ud fra det synspunkt, at Hansens projekt ikke er at afdække nogen af disse spørgsmål, hvorfor den er uberettiget. Men jeg vil påstå at den netop derfor er berettiget. Hvis ikke denne kritik var berettiget, ville vi aldrig kunne bruge Hansen til noget som helst, det kan vi nu. Hansen går med ubetvivlelig sikkerhed ud fra, at klicheer er noget der findes i sproget faste inventar, som han selv udreder det i en formel for den sproglige kliché:

"(...) klicheen er et stiltræk der opleves som prætenderet kreativitet. Prætention er uærlighed og bør naturligvis bekæmpes. At A prætenderer q vil sige at A gør p med det formål at få mig til at tro at hun gør q." (p. 21).

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark **Dansk** Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk **Ord**

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort **Sprogpolitik** sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Omniplot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
august 2013	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
marts 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
januar 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognævn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Ø (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	

Men hvad nu hvis det ikke handler om sproget alene, men om omgivelserne i lige så høj grad – personer der bruger sprog afpasset i forhold til konkrete situationer, så får han nogle forklaringsproblemer, også med sociolekt-hypotesen.

Man vil indvende: – *Jamen, hvilken anden mulighed har vi for at studere sprog, hvis ikke vi skulle kunne isolere – netop for at analysere det?* Hvordan vil man overhovedet begribe, hvad der tales om, hvis ikke vi kan hænge det op og pege på ordene, sproget. Men det er netop det, der er pointen ved nu at henvise til, at ords betydninger er afhængige af konteksten, dvs. de omstændigheder der gør sig gældende i kommunikationssituationen (som også indebærer nogen der forstår), såvel som resten af det man kan sige om person/sprog. Det klargøres hermed, at det ikke blot drejer sig om de omstændigheder, der gør sig gældende i for eksempel den syntaktiske sammenhæng ord indgår i, eller de stilistiske karakteristika man kunne tillægge vendinger, men hele kommunikationssituationen. Det eksempel vi har set med Hansens kliché-beskrivelse, er netop et bevis, hvor det sprogvidenskaben ortodokst går ud fra med hensyn til sprog og kommunikation bliver problematisk, fordi det hviler på en antagelse om, at ovenstående ikke er afgørende for at det man kan sige bliver meningsfuldt og brugbart. Hvis Erik Hansen som udgangspunkt tror han kan afdække klicheer ved at undersøge dem pragmatisk-stilistisk, afslører han, at hans arbejde baserer sig på en antagelse, der indebærer, at ords betydning ikke opstår i kommunikationssituationer, men er iboende i sproget. Hansen undersøger nemlig, med sine egne ord: “... *begrebet og termen kliché, brugt om sprogligt-stilistiske fænomener*”.

Når jeg siger at dette er problematisk og at hans detaljepassion nedbryder den overordnede sammenhæng, har jeg brugt hans artikel til at belyse sprogspsykologisk, hvordan det går til, at han taler om klicheer på den måde, som han gør.

Betydning afhænger af omstændighederne i en konkret kommunikationssituation, altså også forståelsen af samme, og ikke af den sproglige eller stilistiske kontekst/norm.

Afsluttende kan det bemærkes at det hermed er bevist, hvorfor nøjsomhed er en dyd i den videnskabelige undersøgelse. Ved overdreven brug af detaljerede eksempler, risikerer man simpelthen at forvirre sine tilhørere på en måde der vækker undren og følgende afsløringer af punkter der kan bestrides. Jeg er stadig ikke kommet i tanke om en kliché-vending, selvom jeg ifølge Hansen burde høre til den såkaldte sociolekt, der ellers havde mulighed for overhovedet at opleve sådanne.

Klichéundersøgelserne er tilsyneladende [ikke blevet mindre håndfaste](#) med tiden. Det er mig uvist hvad det egentlig er, man tror man undersøger med disse skemaer og computerprogrammer, lingvistikken anvender til systematisering af sproget. Inden for mit studieområde taler vi fortrinsvis med mennesker om deres sprog.

Charlotte Marie Bisgaard Nielsen,
cand.mag. i sprogspsykologi og kunsthistorie
ekstern lektor i sprogspsykologi og gymnasielektor

Læs også:

1. [Dating klicheer online](#) Har du prøvet online dating, har du sikkert også stiftet bekendtskab med et væld af klicheer. "Jeg er en kvinde med ben i næsen, der har besluttet af finde prinsen..."
2. [Klicheer på alle hylder](#) I kvantitativ lingvistik analyserer man tekster ved at optælle, hvor hyppigt udvalgte ord og vendinger forekommer. Af de indsamlede tal forsøger man så at drage konklusioner ved brug af mere...
3. [Ord med fordømmelsespotentialer](#) I et tidligere indlæg her i Sproguseet har jeg antydnet, at ordet sprogsyn ligesom ordet menneskesyn har fordømmelsespotentialer. Betegnelsen opfandt jeg til lejligheden og den er vist selvforklarende. Jeg overvejede...
4. [Sprog på spring – DR som sprogbevarer og sprogudvikler](#) Danmarks Radios 2. sprogsymposium den 5. oktober 2009 Marianne Rathje og Anne Kjærgaard fremlægger Dansk Sprognævns undersøgelse af sproget i Danmarks Radio. (Foto: Jørgen Christian Wind Nielsen) Det var ikke...

Tagget med: Anmeldelser, Danske Studier, Erik Hansen, informationsteori, klicheer, kommunikation, komplementaritet, korpus, kreativitet, opdragelse, Ord, pragmatik, Shannon og Weaver, sociolekt, sprogpolti, sprogsyn, stilistik, stiltræk

2 kommentarer

Jann Pedersen

12. januar 2010 • 16:24

Hej i sproguseet...hvorfor gøre det langt mere omstændeligt end nødvendigt er. Brug dog et simpelt meningskriterium på ordet kliché og sæt det op mod og i sin sin modsætning, nemmerlig i anti-klichéen, dens modsætning.. voila, gør selv resten færdigt på det semantisk-sprogfilosofiske niveau, men læg dertil den simple metafor-teori og allerede er en løsning under udformning. sluttelig er kort information: klichén er oprindelig opstået som metafor eller som metaforlignende objekt, er blevet brugt og slidt for meget på over tid. derved har det oprindelige mistet sin forklarende og frisættende effekt og værdi, da selve forklaringsdynamikken i den beskrivende og den beskrevne situation ændres i selve dens tidlige kontekst, såvel som i det materialhistoriske grundlag for alle konteksters opståen. Materialhistorisk her forstået som det utal af betydningsfelter, hvoraf alle kontekster opstår ud af, alle konflikters niveauer. tak til sproget for dets dannelsesmæssige karakter og fortsat god læsning af hele dette udmærkede site, eller hjemmeside som det formeligt bhedder på dansk.

lige til allersidst: afdramatiseringen af betydningslagene i selve afkodningen af de sindlige irgange er afhængig af tid som den mest generelle faktor. Tak igen til ordet for forklaringen. Sproget i psykologien, ja tak for det.

MVH J F Pedersen

Svar

Jens S. Larsen

13. januar 2010 • 00:50

Hvorfor skal Erik Hansens gamle, men gennemtænkte og velafbalancerede artikel undsiges af en hystade, der ikke en gang kan finde ud af at sætte komma? Jeg fulgte linket, og hvis man ellers er nogenlunde dus med jargonen i et fagblad som Danske Studier, har man en klar og tankevækkende fremstilling af hvad en sproglig kliché er, og hvorvidt det nu også er så galt at bruge dem. Hansen kan altid anbefales, det er nu min mening.

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.